

ca, supra).

¹ En francès del S. XIV es documenta també la forma etimològica *orgalle*, però en el mateix segle es troba també en baix llatí la forma alterada per etimologia popular *aurum valet*, que es reflecteix en les formes dialectals antigues i modernes *orvault*, *vau-l'or* etc., vid. Roland, *Flore*. Aquesta etimologia fou donada per V. Bertoldi (ZRPb. LV, 227-8; veg. ara DECH IV, 311b, s. v. *orvalle*). — ² El nom evidèntment s'havia originat pel fet que la tija de la *Salvia horminum* s'acaba amb una cresta roja (veg. Font i Quer, *Plant. Med.*, p. 684b). — ³ Chabàs en la seva edició imprimeix «Peu cristorval», però en el comentari ho interpreta bé. — ⁴ Escrit allí *oronol* per error. — ⁵ J. Maluquer, *Els ocells de les terres catalanes* (Barcelona 1973), p. 205. — ⁶ Diu: «Ave toda blanca del tamaño de una gallina, y de figura de cigüeña, y el pico rojo»; potser es tracta d'esplugabous que té el bec groguenc i no pas la garseta blanca que el té blavenc (veg. les fotos d'aquests ocells en el llibre de Maluquer, n.ºs 42-43).

Orxata, orxater, orxateria, V. ordiat (ORDI)

ORXEGAR (variants *otxegar, rotxegar*) 'vomitar', mot regional propi del català occidental, d'origen incert; probablement de creació expressiva fet damunt la síl·laba *oç, orç, o roç*, imitació dels sons que hom produeix mentre vomita. □ 1.ª doc.: DAG., que duu *oxegar* (s. v. *orxegar*).

JCoromines en el seu estudi del parlar pallarès de Cardós i Vall Ferrera anota la variant *rotxegar* en els pobles de Tor, Àreu, Farrera, Tavascan, Esterri de Cardós, i a Estaon (BDC XXIII, 307). Fa constar a més que és mot brutal, no usat per la gent educada, i es diu sobretot del vomitar dels embriacs. *AlcM* localitza aquesta variant, ultra al Pallars, al Pla d'Urgell. La forma *orxegar* és viva a la Vall de Barravés (BDC VI, 36), i segons *AlcM* (s. v.) també a Vall d'Àneu, Vilaller i Senet. A la Vall d'Àneu es diu també *otxegar* (Pol, *Àneu*, 24), forma que *AlcM* (s. v.) localitza a més a Sort i Borén. El DAG. inclou *oxegar* (hem de llegir-lo amb *ʃ*?) com a propi a la Prov. de Lleida, sense més especificar; JCoromines va registrar *orxegar* a Sarroca, prop de Lleida. L'àrea del mot sembla estendre's més al sud a judicar per la forma *orxar* [urʃá] 'vomitar' que *AlcM* dóna a Tarrag. (s. v.). Té interès semàntic *orchegar* «ahogarse» que inclou Coll i Altabàs com a forma de Llitera.

JCoromines en el seu citat estudi pensava que *oxegar* del DAG. seria la forma primitiva, i aquesta vindria d'un llatí **oscicare*, fet damunt *oscitare* 'badar' amb el canvi del sufix; d'on després *orxegar*¹ i amb el prefix *re-* i pèrdua dissimilatòria *rotxegar*.² Spitzer (BDC XXIV, 284) sospitava que hi hagués una formació onomatopèica a base d'*ox*. Ara bé, l'existència de múltiples formes variants en *-egar* i una en *-ar*, i el caràcter força afectiu del mot, afavoreixen aquesta darrera possibilitat, però portant més aviat de bases lleugerament diferents com *oç, orç, o roç*, segons que s'ha-

gi interpretat en diferents llocs el soroll que fa el que vomita o s'esforça a promoure el vòmit: *otxegar, orxegar, i rotxegar* amb el sufix d'*ofegar* i d'altres anàlegs, i d'altra banda, *orxar*. De fet, una influència del verb *ofegar* pot explicar el sentit de 'ofegar-se' que ha pres el mot a Llitera.³

¹ Respecte a aquest canvi d'*oçegar* en *orçegar* fa constar JCoromines que no seria un cas aïllat, i ens diu que en el mateix poble el nom de la vall d'*Utxesa*, de gran antigituat i ben conegut, es pronuncia *burçeza* o *urçeza*, i el nom del poble *Utxafava* apareix grafiat *Orsafava* en documents medievals. Notem a més que en l'arag. de Plan i Gustain es dóna *covarcha* (per *covacha*), i Simonet inclou *morchila* (cat. *motxilla*, p. 377; a Casp es diu *galarcho* com a variant de *galacho* 'torrent' (BDC XXIV, 170); Schuchardt (ZRPb. XXII, 475) té exemples italians de *-ç > -rç*. — ² És clar que es pot pensar també en un encruament amb *rotar*. — ³ D'altra banda, potser no sigui casual la semblança que té el nostre mot amb el basc *oka, obka, okha* 'vòmit' (guip., bnav., lab.) i *oka egin* 'vomitar' (guip.).

ORXELLA, 'liquen de diferents espècies, principalment *Rocella tinctoria*, del qual s'extrau una matèria colorant', 'aquesta matèria colorant de color violeta o purpúria, de la qual es tenyien els draps preciosos en l'Edat Mitjana', pres juntament amb el cast. *urchilla* del mossàrab *orchella*, mot relacionat amb el port. *orceta* o *urzela*, it. *oricello*, fr. *orseille*, d'origen no ben aclarit, potser del llatí AURICILLA, diminutiu d'AURIS 'orella' i variant d'AURICULA. □ 1.ª doc.: 'urçalla, 982, en el cordobès Abenyoñol; *orxella*, 1271, en *Tarifa Corred. Barc.* (EntreDL 1, 164).

Orxella fou evidèntment un gènere de comerç molt actiu en l'Edat Mitjana, i degut a això sembla haver viatjat amb certa facilitat d'una llengua a l'altra. Ultra l'esmentada *Tarifa* de 1271, apareix en una sèrie de lleudes i altres textos semblants: 1288 «tota càrrega d'*orxela*, III diners, e si no porta cor (= més que) i baló a través, II diners» (Lleuda de Querol, RLR IV, 507); Alart (*InvLC*, s. v. *orxella*) duu els següents exemples: *ortxela* (1317, 1363), *orxella* (1387), *urxela* (1384). En una ordenació de Pollença (Mall.) de 1347 es declara que «ningun *urxeller* no gos collir *urxella* en les penyes del castell» (DAG., s. v. *orcella*). A València, l'any 1366, es prohibeix als paraires i tintorers de tenyir amb tinta d'*orxella*, i en 1367 es designa una comissió per a estudiar la qüestió de la tinta de *orchella*;¹ el resultat, segons el citat Gual Camarena, sembla haver estat la següent prohibició que apareix en el *Llibre del Mustaçaf*: «negun tintorer no guos mesclar indi ab pastell; ne pastell ab indi, ne *orxella* no sia mesclada en la tinta de pastell ne del indi» (ed. F. Sevillano Colom, València 1957, p. 223); hi ha una semblant prohibició a Barcelona en 1387 (veg. DAG., s. v.; *AlcM*). El mot figura també en el *Spill* de JRoig: «Pastava / Pasta de muda / D'oli de ruda / E de ginebre / --- / Morros e celles / S'empeguntava; / --- / Mestre de tint / De full d'*urxella*² / No aparella / Ni